

SOLBAD OG SIRENER: Tel Aviv, juni 2025.

ANMELDELSE

I sin viktige nye bok utdyper den israelske holocaustforskeren Omer Bartov sin bruk av folkemord-begrepet.

Folkemord som frikort

Det har blitt en utbredt oppfatning blant ledende forskere og menneskerettighetsorganisasjoner at Israels intensjon om å fordrive eller avlive Gazas befolkning støter mot FNs folkemordkonvensjon fra 1948. Som kjent så Den internasjonale domstolen i Haag kort tid etter 7. oktober 2023 tydelige faresignaler, og slo fast at alle stater er forpliktet til å motvirke ei slik utvikling.

Dette er ikke en konklusjon som er lett å trekke, ettersom det er forbundet med stor risiko for anklager om «antisemittisme», et begrep som henger løst hos dem som vil diskreditere eller fordømme også legitim kritikk av dagens israelske regjering. Det er derfor en modig handling når Omer Bartov nå gir ut boka «Israel: What Went Wrong?», men det er vanskelig å finne noen som kan tale med større tyngde. Han er ikke bare født i en kibbutz, men har tjenestegjort fire år i den israelske hæren, inkludert som høyere offiser under krigen i 1973. Som historiker har han sida slutten av 1980-tallet hatt universiteter i USA som sin base, der han nå leder programmet for holocaust- og folkemordstudier ved Brown University i Rhode Island.

SAKPROSA

Israel. What Went Wrong?

Omer Bartov

Feen Press/ Vintage 2026, 243 sider

Bartovs bok tar oss med på en personlig reise fram mot å beskrive Israel som en etno-nasjonalistisk og rasistisk apartheidstat. I november 2023 publiserte han et essay i The New York Times hvor han mente at det ennå ikke var bevis for at hjemlandets regjering hadde trådt over terskelen til juridiske definisjoner på folkemord, og at det fortsatt var tid til å unngå «forbrytelsen over alle forbrytelser». Han ba samtidig holocaustminne-institusjoner i USA og Israel om å stanse marsjen mot katastrofe, men blei møtt med taushet. I løpet av det neste året måtte Bartov skifte oppfatning, og i 2025 skreiv han i samme avis at det ikke lenger var noen rimelig tvil: «I am a genocide scholar. I know it when I see it». Det er dette som nå utdypes i bokform.

Bartov har fortsatt nære forbindelser til hjemlandet gjennom familie og venner, og trekker veksler på flere opphold der i de siste åra. Et hovedinntrykk er at det er mangel på forståelse og empati i møtet med de lidelser som palestinere påføres gjennom langvarig okkupasjon, bosettervold og brutal krigføring. Det inkluderer også massedrap på barn, som vies et eget kapittel, og hvor han finner spor av de samme holdningene som han i tidligere forskning har funnet i nazistisk indoktrinering i den tyske hæren under andre verdenskrig. Det er også likheter i en hybrisaktig tro på egen overhøyhet og framstilling av motparten mer som dyr enn som mennesker, og hvor kampen sies å stå mellom barbari og sivilisasjon. Da er det lite rom for kompromisser eller sjølransaking. Samtidig som Bartov fordømmer Hamas' angrep på sivile 7. oktober 2023, etterlyser han også historisk kontekst og retten til motstand mot okkupasjon.

Bokas tittel viser at det er utviklinga innad i Israel som står i sentrum, der det dokumenteres hvordan landet nå er dominert av religiøs ekstremisme («teokrati») og autoritært-korrupt styresett, og at motkreftene blir stadig mer marginalisert. Mens Bartov holder fast ved at det i foreldrenes sionisme også var innslag av frigjøring fra forfølgelse og en drøm om en rettferdig stat, ser han dagens sionisme utelukkende som en statsideologi der målet er hele «Stor-Israel» som en jødisk stat gitt av Gud. Det underslås heller ikke hvordan minnene om holocaust og antisemittisme aktivt blir brukt som et våpen for å rettferdiggjøre dagens apartheid og folkemord, som om ofre aldri kan bli overgripere eller at folkemordet i Europa kan gi et slags frikort for folkemord i Midtøsten. Her kan forfatteren hente aktuelle eksempler fra akademisk kapitulasjon ved universiteter i USA, samtidig som det nettopp er USAs støtte som muliggjør fortsatt krig og okkupasjon.

> Det er vanskelig å finne noen som kan tale med større tyngde.

Det er også sider ved Bartovs bok som jeg finner mindre overbevisende. Når det vises til hva som har gått galt etter 1948, blir det nok undervurdert hvor dype røtter jordran, bosetterkolonialisme og ekskluderende sionisme allerede hadde. Det er heller ikke så lett å dele hans tro på at mye kunne ha vært annerledes om bare staten Israel ved opprettelsen hadde fått en demokratisk grunnlov. Han viser dessuten liten interesse for palestinske oppfatninger når det trekkes opp ulike scenarioer for ei mer fredelig framtid.

Det heter ofte at det å vise til andre folkemord gjennom historien, inkludert massevold under europeisk kolonisering i andre verdensdeler, er å bagatellisere eller relativisere holocaust. Det er ei beskyldning som vanskelig kan rettes mot Omer Bartov, som er anerkjent som en av verdens fremste holocaustforskere. I «Israel. What Went Wrong?» understreker han at alle folkemord i og utafor Europa har unike trekk, men at det også gjennom sammenlikninger er mulig å studere fellestrekk som krigens brutalisering, rasisme, avhumanisering av motparten som *Untermenschen*, kolonisering, massefordriving og ønsker om å utslette andre folkegruppers kultur og eksistensgrunnlag. Han viser også eksplisitt til at både holocaust og al-Nakba (massefordrivinga av palestinere i 1948 som aldri har tatt slutt) er med på å forme jødisk og palestinsk identitet, og at de må oppfattes som deler av den samme historiske prosess. Det er dette som gjør hans nyeste bok så utfordrende og viktig, og det er derfor mange som ser fram til – eller frykter – hans foredrag i regi av HL-senteret og Universitetet i Oslo 3. juni.

Tore Linné Eriksen
bokmagasinet@klassekampen.no